

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАПОРОЖЕЦЬ РУСЛАНА АНДРІЇВНА

УДК 351.741

**ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ У СФЕРІ
ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Мозоль Станіслав Анатолійович,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Мисливий Володимир Андрійович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
професор кафедри публічного права

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Сахарова Олена Борисівна,
Державний науково-дослідний інституту МВС України,
начальник 3-го науково-дослідного відділу
науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності

Захист відбудеться «4» жовтня 2017 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії
внутрішніх справ за адресою: ДП–680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «1» вересня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Пріоритетним завданням для сучасної України є формування конкурентоспроможної економіки за рахунок підтримки стійкого економічного зростання, підвищення інвестиційної активності, зростання добробуту громадян, стабілізація стану фінансового та банківського секторів. При цьому ступінь задоволення потреби населення в житлі є найважливішою характеристикою рівня економічного розвитку країни. Вирішення цієї нагальної для значної частини населення проблеми є запорукою стабільного розвитку економіки. За даними статистичних досліджень в Україні більше 70% громадян України потребують поліпшення житлових умов.

Діяльність шахраїв активізується пропорційно збільшенню кількості угод на ринку нерухомості. Беручи до уваги відомості офіційної статистики слід відмітити, що лише в м. Києві за період з 2014 по червень 2017 р у 10 адміністративних районах міста було укладено 13651 угод купівлі-продажу квартир на вторинному ринку і 20589 продано в недобудованих будинках¹. Такому стану справ сприяли такі обставини: а) істотне збільшення обсягів угод з комерційною нерухомістю; б) зростання капіталовкладень у нерухомість; в) висока ліквідність об'єктів іпотечного кредитування і постійне зростання їх вартості, яке значно випереджає темпи зростання інфляції.

Шахрайство у сфері іпотечного кредитування зазнало якісних змін. У структурі досліджуваних злочинів значне місце стали займати добре організовані злочинні групи, в яких ретельно продумані розподіл ролей, послідовність дій і сфера відповідальності кожного члена. Значне місце в таких групах відводиться юридичним службам, які займаються наданням шахрайським діянням зовні законного вигляду. Ці злочини в сучасних соціально-економічних умовах завдають суттєвої матеріальної шкоди, як окремим громадянам так і державі в цілому, мають високий рівень латентності, надають можливість злочинним елементам мати значні «прибутки». Зменшення розповсюдженості шахрайства у сфері кредитних операцій та зниження його тяжких наслідків не може бути досягнуто лише шляхом кримінального покарання, оскільки такі заходи не можуть усунути соціальні причини та умови цього явища. Запобігання такому виду злочину може бути ефективне лише при використанні комплексного підходу, тобто не лише виявлення, припинення та розслідування, а й застосування усього комплексу профілактичних заходів.

Теоретико-методологічні засади запобігання злочинам у сфері економіки, різним видам економічного (фінансового) шахрайства висвітлювались у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема П. П. Андрушка, О. М. Бандурки, В. Т. Білоуса, І. Г. Богатирьової, А. М. Бойка, В. В. Василевича, Б. В. Волженкіна, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. І. Долгової, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, М. І. Камлика, І. П. Козаченка, О. Г. Колба, Я. Ю. Кондратьєва, І. М. Копотуна, О. М. Костенка, Н. Ф. Кузнєцової, Н. В. Кулакової, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, М. І. Мельника, П. П. Михайленка, А. А. Музики,

¹ Аналіз ринку нерухомості Києва. URL: <https://100realty.ua/uk/analytics/46756>

В. О. Навроцького, В. М. Поповича, А. В. Савченка, В. Я. Тація, В. П. Тихого, І. К. Туркевич, М. І. Хавронюка, В. В. Чернея, А. Г. Чубенка, О. Ю. Шостко, С. С. Яценка та ін.

Деякі аспекти запобігання шахрайству та іншим злочинам, учиненим у сфері надання іпотечних послуг, зокрема у сфері страхування, розглядали А. І. Алгазін, А. Ф. Волобуєв, О. Ф. Долженков, М. С. Жилкіна, О. М. Заєць, Р. А. Калюжний, О. Є. Користін, В. Д. Ларічев, Г. А. Матусовський, В. Л. Ортинський, С. С. Чернявський та ін.

Водночас, незважаючи на напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених, комплексного кримінологічного дослідження проблем запобігання шахрайству саме у галузі іпотечного кредитування не проводилось. Це є відправною точкою для розв'язання потреб практики, визначення пріоритетів у науково-дослідній роботі, а також забезпечення спеціалізації підготовки фахівців відповідного профілю.

Відсутність комплексного теоретико-методологічного дослідження щодо запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування та погіршенням криміногенної обстановки, яка виникла у зв'язку зі змінами в законодавстві, підтверджують актуальність і своєчасність виділення сфери іпотечного кредитування, як особливого об'єкта, який потребує негайного удосконалення. Вищеназвані аспекти і обумовили актуальність та необхідність дослідження даного негативного явища в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Закону України від 11.07.2001 р. «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21.11.2002 р.; Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008; Плану заходів щодо реалізації щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 р. № 1153-р; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015-2019 роки, затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275 (п. 5.16); Постанови Верховної Ради України від 31.03.2016 р. № 1073-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»; Указу Президента України від 06.05.2015 р. № 287/2015 «Про Стратегію національної безпеки України»; Указу Президента України від 15.03.2016 р. № 96/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27.01.2016 р. «Про Стратегію кібербезпеки України»»; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014-2017 роки (п.п. 1.2.2, 3.3.12). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 3 від 18.11.2015 р.). Дисертація включена Координаційним бюро Національної академії правових наук України до переліку тем досліджень з проблем держави і права (№ 775, 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є здійснення комплексної та системної розробки питань щодо теоретичних і практичних проблем, що виникають у процесі запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, розроблення на такій основі науково обґрунтованих рекомендацій спрямованих на запобігання та припинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування, підвищення ефективності існуючих форм і методів запобігання таких злочинів.

Для досягнення поставленої мети були окреслені такі *задачі*:

- на підставі аналізу теоретичних поглядів вчених визначити стан наукової розробленості проблеми;
- визначити поняття і провести класифікацію шахрайств у сфері іпотечного кредитування;
- визначити вітчизняну та міжнародно-правову діяльність у сфері запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування;
- надати кримінально-правову та кримінологічну характеристику шахрайству у сфері іпотечного кредитування;
- з’ясувати основні детермінанти, що впливають на вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування;
- охарактеризувати особу шахрая у сфері іпотечного кредитування;
- розкрити та удосконалити загальні та індивідуальні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування;
- визначити та охарактеризувати спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при вчиненні шахрайства у сфері іпотечного кредитування та охорони нормами права.

Предметом дослідження є запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування.

Методи дослідження обрано відповідно до визначеної в роботі мети та задач дослідження, з урахуванням об’єкта й предмета дослідження. Методологічною основою дисертації є *діалектико-матеріалістичний метод* пізнання дійсності. Під час дослідження застосовано *діалектичний метод* пізнання дійсності, а також *спеціальні теоретичні й соціологічні методи*, зокрема: *історично-правовий* – при ретроспективі запобіганні вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування підрозділами Національної поліції України (далі – НПУ), а також вивченні еволюції правових норм у цій сфері (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* – під час визначення нормативно-правової регламентації діяльності суб’єктів оперативно-розшукової діяльності з запобігання вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування, (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2); *статистичний* – при вивченні результатів діяльності підрозділів НПУ в окресленому напрямі (підрозділи 1.2, 2.2, 3.2); *соціологічний* – у процесі вивчення думок практичних працівників НПУ про чинники, що впливають на вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). *формально-логічний метод* – для обробки емпіричного матеріалу (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2, 3.3); *логіко-нормативний метод* – при формулюванні пропозицій

стосовно внесення змін та доповнень до чинного законодавства з метою забезпечення та активізації запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики МВС України та Національної поліції України упродовж 2012-2017 рр.; проаналізовано практику судів України за 2010-2017 рр. з досліджуваного питання; зведені результати соціологічних опитувань 150 працівників слідчих підрозділів правоохоронних органів; 158 архівних кримінальних справ та 187 кримінальних проваджень; узагальнені дані вивчення 159 вироків суду та аналітичні матеріали Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Генеральної прокуратури України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Нацкомфінпослуг України, Держфінмоніторингу України, а також досвід автора в сфері юриспруденції.

Наукова новизна одержаних результатів. За своїм змістом та структурою дисертація є одним із перших у вітчизняному кримінальному праві та кримінології комплексним дослідженням шахрайства у сфері іпотечного кредитування, його кримінально-правової характеристики та запобігання. Конкретний внесок дисертанта в наукову розробку окреслених положень полягає в обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій, що містять елементи наукової новизни й мають теоретичне та практичне значення, зокрема:

вперше:

- з’ясовано місце запобігання вчиненню шахрайства у сфері іпотечного кредитування в системі заходів забезпечення економічної безпеки, що полягає в реалізації комплексу правових, організаційних і практичних заходів запобігання з метою аналізу кримінологічної ситуації, що характеризує сегмент ринку іпотечних послуг, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню шахрайств та інших правопорушень, викриття осіб (злочинних груп), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки та замаху, а також відвернення (мінімізації) їх шкідливих наслідків;

- визначено поняття «шахрайство у сфері іпотечного кредитування» з виокремленням головних його ознак, зумовлених об’єктивними закономірностями становлення іпотечного ринку: предметом посягання є кредитні кошти та заставне нерухоме майно; способи вчинення залежать від етапів іпотечних кредитних правовідносин; обман полягає в повідомленні неправдивої інформації (штучному створенні фіктивних підприємств, залучення підставних осіб, повідомлення недостовірних відомостей, шляхом підроблення та використання підроблених документів); у механізмі шахрайства технологічно поєднано низку інших (супутніх) кримінальних правопорушень;

- розроблена комплексна кримінологічна і кримінально-правова характеристика шахрайств у сфері іпотечного кредитування. Проаналізовано рівень, структуру й динаміку вказаних злочинів. Обґрунтовано положення про значну латентність цих злочинних діянь, проведено їх порівняння за кримінально-правовими та кримінологічними ознаками, сформульовано

положення щодо тотожності кримінологічних характеристик вивчених злочинів з іншими злочинами фінансової спрямованості й обґрунтовано їх наукове та практичне значення;

– запропоновано організаційно-правові заходи удосконалення взаємодії підрозділів НПУ з уповноваженими службами банків шляхом проведення спільних заходів щодо запобігання та виявлення правопорушень, обґрунтовано створення та ведення єдиного кредитного реєстру в структурі Національного банку України з метою поліпшення оцінки банками кредитного ризику та зниження частки вчинення шахрайств у цій сфері, а також розроблені методичні рекомендації щодо зменшення ризиків вчинення шахрайства у сфері іпотечного кредитування;

удосконалено:

– наукове бачення використання зарубіжного досвіду протидії вчиненню іпотечного шахрайства, зокрема шляхом запровадження спеціальних норм законодавства про кримінальну відповідальність, а також посилення регулювання та контролю у сфері іпотечного кредитування, який вимагає ліцензування кредитних співробітників і безперервної освіти, яку необхідно постійно вдосконалювати та підвищувати її професійний рівень. Крім того, здійснення операції з нерухомістю, діяльність фінустанов повинна ліцензуватися і належним чином контролюватися державними органами, шляхом здійснення періодичного аудиту діяльності і операцій іпотечного кредитування компаній для контролю за їх дотриманням;

– надано кримінологічну характеристику осіб та злочинних груп залежно від особливостей вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування;

– визначення головних груп детермінантів, що сприяють вчиненню та приховуванню злочинів у сфері іпотечного кредитування та обумовлюють активність у ній організованих злочинних угруповань;

– систему заходів загально-соціального та спеціально-кримінологічного запобігання вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування;

дістало подальший розвиток:

– наукове обґрунтування необхідності удосконалення положень законодавства в частині врегулювання повноважень щодо розкриття інформації, яка містить банківську таємницю;

– аргументація стосовно необхідності законодавчого закріплення обов'язків фінустанов повідомляти правоохоронні органи в разі виявлення ними ознак підготовки або вчинення кримінальних правопорушень, сприяти збиранню доказів, що стосуються розшуку коштів і майна, відшкодування завданих збитків;

– обґрунтування недоцільності встановлення відповідальності за шахрайство у сфері іпотечного кредитування в межах окремої кримінально-правової норми;

– наукове розуміння специфіки віктимності жертв іпотечного шахрайства, а також шляхи удосконалення індивідуальної профілактики вказаних злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – при опрацюванні проектів змін і доповнень до законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України» (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 13 липня 2017 р. № 46/54 ВР);

– *практичній діяльності* – під час підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання, виявлення та документування шахрайств у сфері іпотечного кредитування (акт впровадження Департаменту захисту економіки Національної поліції України від 23 лютого 2017 р., акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 17 травня 2017 р.);

– *навчальному процесі та науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення окремих положень кримінології та профілактики злочинів, а також теорії оперативно-розшукової діяльності та вдосконалення процесу її вивчення в навчальних закладах правоохоронного спрямування (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 травня 2017 р., акт впровадження Національної академії прокуратури від 14 грудня 2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: «Основні напрями та проблеми протидії наркоманії» (м. Івано-Франківськ, 4 лютого 2016 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 25 березня 2016 р.); «Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування» (м. Одеса, 14 квітня 2016 р.); «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 15 квітня 2016 р.); «Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку, присвячена Дню науки та 95-річчю Національної академії внутрішніх справ» (м. Київ, 22 квітня 2016 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 8 липня 2016 р.); «Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 21 квітня 2017 р.). «Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії» (м. Київ, 23 червня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у 14 наукових публікаціях, серед яких п'ять – у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у науковому періодичному виданні іноземної держави (Киргизька Республіка), а також восьми тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою, предметом і задачами дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (246 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 288 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 232 сторінок, додатків – 56 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо їх упровадження та апробації; наведено характеристику публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення дисертації.

Розділ 1 «Соціально-правова природа шахрайства у сфері іпотечного кредитування» складається з трьох підрозділів і присвячений визначенню теоретико-методологічних засад дослідження проблем протидії злочинам цієї категорії.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування»* проаналізовано результати досліджень зазначеної проблематики науковцями різних часів, праці яких стали теоретичним підґрунтям написання дисертації, в контексті запровадження нових підходів до забезпечення належного правового захисту господарської діяльності на ринку надання фінансових послуг.

Проаналізовано висловлені в кримінологічній науці підходи до визначення «іпотечного шахрайства» (О.І. Алгазін, М.С. Жилкіна, І.В. Ішук, Н.А. Лопашенко та ін.), а також його співвідношення зі спорідненими категоріями, зокрема «економічним шахрайством» (І.В. Ільїн), «фінансовим шахрайством» (С.С. Чернявський), «комерційним шахрайством» (В.Д. Ларічев), «корпоративним шахрайством» (Р.С. Сатуєв), «шахрайством у сфері бізнесу» (О.М. Дьячков) тощо. Проте як у вітчизняній, так і в зарубіжній юридичній науці не сформульовано чітких критеріїв розмежування зазначених категорій, що має важливе методологічне значення.

З-поміж праць вітчизняних науковців відзначено роботу А.В. Савченка, який, порівнюючи кримінальне законодавство США та України, виявив та проаналізував нові форми фінансового шахрайства, зокрема у сфері кредитування та банківської діяльності, з визначенням перспектив удосконалення окремих норм та інститутів вітчизняного законодавства.

У підрозділі 1.2 *«Поняття та види шахрайств у сфері іпотечного кредитування»* визначено місце злочинів у сфері банківського кредитування як окремої підгрупи злочинів у сфері кредитно-банківської діяльності (родового поняття), яка, у свою чергу, є елементом більш загального рівня, що охоплює систему економічних злочинів. Запропоновано авторське визначення іпотечного шахрайства, під яким слід розуміти умисне надання хибних відомостей, подання даних або неповідомлення відомостей заявником або іншими зацікавленими сторонами кредитору або іншому суб'єкту іпотеки для отримання фінансування для покупки або страхування іпотечного кредиту.

За результатами опрацювання матеріалів кримінальних проваджень, усі вияви шахрайства розподілено на дві групи: 1) шахрайство з метою проживання, коли покупець повідомляє фальшиві відомості про доходи,

заборгованості або іншу інформацію, для придбання квартири чи приватного будинку (15%). Такі схеми передбачають отримання одного кредиту, і в кінцевому результаті його погашення; 2) шахрайство з метою отримання прибутку, яке охоплює декількох учасників ринку, зазвичай включає безліч кредитних операцій з декількома фінансовими установами (85%).

Серед головних критеріїв класифікації видів шахрайств у сфері іпотечного кредитування: за ознакою суб'єктивного складу: керівниками банків, відділень і кредитних організацій, іншими категоріями банківських працівників, різними учасниками іпотечних кредитних відносин; за ознакою спотворення інформації: обман щодо зайнятості нерухомості, обман в частині доходів заради отримання більшої суми кредитів, обман щодо наявних у позичальника зобов'язань.

До особливостей учинення шахрайства у сфері іпотечного кредитування, порівняно з його різновидами в інших галузях фінансових відносин, належать такі: завищення вартості майна; підставні покупки; підроблені посвідчення особи; шахрайство при оцінці майна (нерухомості); фіктивний початковий внесок; обман інвесторів в нерухомості.

Поєднані у злочинній діяльності кримінально карані діяння можуть вважатися як основними, так і супутніми. До перших належать такі, що спрямовані на незаконне одержання банківських кредитів (ст. 190, 222 КК України). Супутні найчастіше пов'язані зі способами підготовки, вчинення та приховування шахрайств (ст. 205, 231, 358, 361¹, 361², 362 КК України), а також протиправною діяльністю службових осіб (ст. 364, 364¹, 365², 366, 367 КК України).

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування» підтверджено, що проблема іпотечного шахрайства набагато раніше виникла у країнах з розвинутою ринковою економікою, де набула загрозливих масштабів.

З'ясовано, що особливо успішним і багатим є досвід із запобігання вчинення шахрайств у США та Європі, де іпотечне кредитування є найбільш поширеним способом вирішення житлових проблем населення. Аналіз досвіду запобігання шахрайств у сфері іпотечного кредитування країн ЄС, США на міжнародному рівні надав можливість звернути увагу на наявність прогалин в українському законодавстві, де на відміну від зазначених країн, відсутні спеціальні норми, спрямовані на запобігання шахрайств на ринку надання іпотечних послуг.

У більшості країн на загальнодержавному рівні створено спеціалізовані організації щодо запобігання іпотечному шахрайству, зокрема: у США на федеральному рівні – Департамент юстиції з питань фінансового шахрайства (The Department of Justice Financial Fraud Enforcement, DJFFE) та Федеральне бюро розслідувань (Federal Bureau Of Investigation, FBI), до складу яких залучають також офіцерів поліції та експертів різного профілю; у Канаді – Канадський центр боротьби з шахрайством (Canadian Anti-Fraud Centre, CAFC), учасниками якого є більшість фінустанов (запроваджено спеціальну

інструкцію, у якій деталізовано ознаки всіх відомчих видів шахрайства); у країнах Євросоюзу: у Великобританії – Бюро серйозного шахрайства (Serious Fraud Office, SFO) тощо. В Україні слід запроваджувати позитивний зарубіжний досвід з питань обміну інформацією, який належним чином налаштований між усіма установами та організаціями, що здійснюють свою професійну діяльність у сфері іпотечного кредитування.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика шахрайства у сфері іпотечного кредитування» містить три підрозділи у яких наведено результати кримінологічного аналізу шахрайств та інших злочинів у сфері іпотечного кредитування, визначено їх детермінанти та охарактеризовано осіб, які вчиняють такі злочини.

У підрозділі 2.1 *«Стан, структура і динаміка шахрайств у сфері іпотечного кредитування»* визначено кількісні та якісні показники злочинів цієї категорії, зокрема дані про їх рівень, структуру, географію та динаміку.

Доведено, що структура злочинів на ринку іпотечного кредитування визначається широким спектром кримінально-караних діянь, які посягають на різні об'єкти кримінально-правової охорони. Поряд із злочинами у сфері господарської діяльності, особливе місце у цій системі посідають різні види розкрадань, передусім шахрайства. Останніми роками намітилася тенденція до зменшення кількості злочинних посягань: так, за даними Генеральної прокуратури України починаючи з 2013 р. (348) щорічно спостерігається зниження кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень вказаного виду, у 2014 р. (319), у 2015 (278), у 2016 (249), станом на перше півріччя 2017 – 153¹.

Здійснений аналіз стану шахрайства у сфері іпотечного кредитування показав, що протягом останніх років намітилася негативна тенденція до збільшення кількості вчинення злочинних посягань. Чисельність зареєстрованих злочинів у 2016 р. збільшилася порівняно з 2011 р. більш ніж у два рази, однак починаючи з 2013 р. по теперішній час, реєстрація вказаних кримінальних правопорушень значно зменшилась, це пов'язано насамперед з процесами реформування правоохоронної системи, а також недоліками сучасного законодавства.

Помітна протягом останніх років позитивна тенденція до зменшення кількості виявлених шахрайств, учинених у складі групи, свідчить про високу латентність даної групи злочинів, а також про більш ретельну підготовку до вчинення шахрайств «професіоналами» злочинної справи.

Проведеним опитуванням респондентів було відмічено, що причини латентності зазначених злочинних посягань полягають у наступному: новизна і досить високий інтелектуальний рівень шахрайських дій, що зумовлює складність процедури розслідування та доведення факту шахрайства (46%); високий рівень навантаження і, як наслідок, низька ефективність роботи правоохоронних органів у сфері розслідування злочинних посягань цього

¹Статистичні відомості Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

виду (55%); злочинна змова (здебільшого співробітників фінустанов та злочинців, що перешкоджає встановленню справжнього стану речей) (65%); прагнення власне самих фінустанов, що виявили факти вчинення шахрайства, урегулювати питання в досудовому порядку, не вдаючись до допомоги правоохоронних органів (31%).

У підрозділі 2.2 «Детермінанти, що впливають на вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування» проаналізовано вплив короткострокових (поточних), середньострокових і довгострокових чинників, які визначають тенденції розвитку цього явища.

Обґрунтовано, що факторний підхід до розгляду детермінації іпотечного шахрайства дозволяє виділити одну ознаку або групу певних провідних ознак (обставин), які спричиняють вплив на зміст, природу, характер змін досліджуваного явища. При чому факторний підхід в ході кримінологічного аналізу здійснюється не ізольовано, а як початковий етап вивчення детермінації, який обов'язково супроводжує якісний аналіз.

До найбільш вагомих чинників респонденти віднесли такі: відсутність комплексних досліджень з методології протидії шахрайству та організації взаємодії служб і підрозділів фінустанов з співробітниками правоохоронних органів (41%); законодавчу обмеженість засобів виявлення та документування злочинів з боку працівників служб безпеки фінустанов (27%); недосконалість інформаційних ресурсів (банків даних) стосовно осіб та фактів учинення іпотечного шахрайства (19%); недоліки в організації правоохоронної роботи на ринках небанківських фінансових послуг, зокрема в сфері іпотечного кредитування (22%).

Згідно результатів опитувань банківських працівників, до обставин, що сприяли вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування, а в окремих випадках – полегшували їх вчинення та приховування, належать такі: неефективна взаємодія фінансових установ з державними контролюючими та правоохоронними органами (71%); нерозвинута система захисту комп'ютерних мереж банків від протиправних втручань з боку персоналу банку та зовнішніх користувачів (56%); несвоєчасне реагування служб банківської безпеки на окремі, найбільш «ризиковані», категорії потенційних клієнтів (31%); порушення (недодержання) вимог нормативно-правових актів, що регулюють процедуру іпотечного кредитування в фінустанові (27% опитаних); відсутність у банках дієвого контролю з боку менеджменту середньої ланки за здійсненням працівниками своїх обов'язків (19%); недбалість службових осіб банків, відповідальних за здійснення кредитних операцій (20%).

Доведено, що шахрайство у сфері іпотечного кредитування обумовлене причинним комплексом, який охоплює економічні, політичні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські та інші чинники, система яких тісно сформована та проаналізована. Зроблено висновок, що наведені та інші чинники тісно взаємопов'язані між собою і за кожним із них стоїть певне соціальне явище або проблемний ризик.

У підрозділі 2.3 «Характеристика особи-злочинця, що вчиняє шахрайство у сфері іпотечного кредитування» виокремлено наступні типи злочинців, які вчиняють злочини цієї категорії, а саме: 1) особи, які є керівниками банків, відділень і кредитних організацій (18,4%); 2) особи, що належать до інших категорій працівників фінустанов (47,3%); 3) особи, що являються учасниками іпотечних кредитних відносин (34,3%).

За результатами вивчення судової практики 322 особи притягувалися до відповідальності за шахрайство вчинене у сфері іпотечного кредитування. У переважній більшості вказані злочини вчиняють чоловіки (87,2%) віком від 30 до 45 років (72,5%) які мали вищу освіту (73,1%) та перебували у шлюбі, 83,2%. Більшість з них є громадянами України (83,1%), та 16,9% громадяни інших держав. Злочинна мотивація у більшості вчинених шахрайств у сфері іпотечного кредитування була наступна: неможливість іншим способом отримати кошти, які необхідні для розвитку бізнесу (23%); намагання привласнити кредитні кошти (користь) (64%); авантюризм (бажання невинуватити ризику) (3%); інші мотиви (3%); відсутність явних мотивів (7%).

Встановлено, що до специфічних ознак злочинних груп, що вчиняють шахрайства у сфері іпотечного кредитування, належать невелика їх чисельність. У переважній більшості групових посягань кількість учасників злочинної групи сягала 2-3 особи (75%), рідше – 4-5 осіб (25%); неформальні зв'язки співучасників (лише в 22,7% випадків учасників групи пов'язували службові відносини); формування як на добровільній основі (68,1%), так і шляхом активного втягування в групу організатором з використанням шантажу, погроз або службової залежності (31,8%).

З'ясовано, що для даного виду шахрайства не є характерним рецидив, оскільки в результаті вибіркового дослідження, лише 3,5% осіб були судимі, а 96,5% осіб не мали судимості.

Розділ 3 «Кримінологічні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування», який складається з трьох підрозділів, обґрунтовується, що запобігання злочинності у вказаній сфері необхідно розглядати як багаторівневу систему державних та громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин та умов вказаної злочинності на загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування» обґрунтовується, що заходи загальносоціального запобігання злочинності у розглядуваній сфері мають стратегічне значення.

Найважливіші заходи загально-соціального характеру, що їх першочергово необхідно здійснити, класифіковано на: соціально-економічні (реальне підвищення добробуту населення, підвищення рівня оплати праці, протидія бідності та безробіттю тощо); культурно-виховні (підвищення культурного рівня, свідомості та відповідальності громадян, формування моральної позиції, орієнтованої на загальнолюдські цінності тощо); правові (вдосконалення нормативно-правових актів, розвиток правової свідомості

громадян тощо); організаційно-управлінські (лібералізація візового режиму з розвиненими країнами світу, проведення дієвої реформи судової влади, ефективна протидія корупції тощо).

У підрозділі 3.2 «Спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування» обґрунтовано, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у вказаній сфері полягає цілеспрямованій діяльності державних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, спрямованій на усунення причин та умов вказаної злочинності, а також недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки.

Обґрунтовано, що заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері іпотечного кредитування різняться залежно від специфіки вчинюваних у розглядуваній сфері конкретних діянь (шахрайств, корупційних злочинів, ухилення від сплати податків).

Для запобігання корупційним діянням, вчинюваним у розглядуваній сфері, доцільно підвищувати правову грамотність та поінформованість населення; детально встановити механізми вчинення відповідних діянь, роль у них представників фінустанов.

Заходи, спрямовані на запобігання вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування повинні включати: вдосконалення профільного законодавства; необхідність ведення державного реєстру «чорних» будівельних компаній та фінустанов; широке інформування населення про цю проблему, акцентування на конкретних рекомендаціях про те, як не стати жертвою шахрайства; призначення судами покарання у виді позбавлення права займатись певною діяльністю особам, що вчинили шахрайські дії у вказаній сфері.

Доведено недоцільність виокремлення у вітчизняному законодавстві спеціальних норм про відповідальність за іпотечне шахрайство, оскільки конструювання нових відповідних статей проводить зайве дублювання кримінально-правових норм і навряд чи покращить практику кримінально-правової протидії вказаним діянням.

У підрозділі 3.3 «Індивідуально-профілактичні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування» аналізуються заходи, спрямовані на зменшення рівня віктимності жертв фінансового шахрайства в сфері іпотечного кредитування.

Дослідження особи потерпілого дозволяє розробити ефективні заходи запобігання цим злочинам, виявити групи осіб із підвищеною віктимністю.

З'ясовано, що потерпілими від вчинення шахрайства у сфері іпотечного кредитування були: чоловіки віком від 35 до 45 років, жінки – віком від 30 до 60 років, у більшості випадків громадяни України – 91%. У 73% об'єктом шахрайських посягань були грошові кошти отримані в результаті укладення кредитного іпотечного договору, а у 27% шахрайські дії вчинялись з метою заволодінням нерухомим майном (в т.ч. житловою нерухомістю, земельними ділянками) шляхом укладення іпотечного кредитного договору. Більшість потерпілих мали постійні доходи середнього та високого рівня (82%), проте на момент внесення коштів не мали власного житла (98%).

Визначено, що жертви іпотечного шахрайства не мають яскраво виражених віктимних характеристик, а тому профілактична робота стосовно них повинна полягати насамперед в інформуванні про застережні заходи та способи забезпечення власної віктимологічної безпеки. Рекомендації про те, як не стати жертвою іпотечного шахрайства, варто своєчасно поширювати через засоби масової інформації.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у комплексній кримінологічній характеристиці шахрайств, що вчиняються у сфері іпотечного кредитування, що включає аналіз кількісних і якісних показників вказаного виду злочинності, детермінант, що її зумовлюють осіб, які вчинили злочини у даній сфері, розробку науково обґрунтованих рекомендації з удосконалення діяльності із запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування:

1. Визначено, що стан наукової розробленості теоретичних і практичних засад попередження вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування потребує комплексного підходу при виявленні, припиненні та розслідуванні даного виду злочину, що полягає в дослідженні як кримінально-правових, кримінально-процесуальних так і кримінологічних питань. Разом з тим, не зменшуючи ролі й значущості праць зазначених науковців, слід відзначити, що більшість питань присвячених дослідженню проблем запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування у силу різних обставин, залишаються не вирішеними, що не може не позначитися на ефективності правоохоронної діяльності. Обґрунтовано, що держава зобов'язана охороняти один з важелів, який формує економіку країни, а саме: вдосконалювати законодавство в аспектах боротьби з шахрайством в сфері іпотечного кредитування. Акцентовано увагу на тому, що лише на засадах консолідації зусиль правоохоронних органів підвищення поінформованості учасників вказаних суспільних відносин можна якщо не подолати проблему шахрайства в сфері іпотечного кредитування, то принаймні зменшити його рівень до середньоєвропейського і тим самим підняти імідж України на міжнародних ринках.

2. З'ясовано, що ринок іпотечного кредитування в Україні знаходиться на стадії розвитку, чим створює сприятливі умови для вчинення шахрайства у цій сфері. Заволодіння іпотечними кредитними коштами, чужим нерухомим майном або правом на нього, з використанням іпотечних кредитів, сприяє виникненню нових загроз на шляху до стабільного розвитку ринку нерухомості та суспільних відносин, що виникають у ньому. Після аналізу всього спектру визначень поняття «економічного шахрайства» було запропоновано власне авторське визначення: «іпотечного шахрайства» під яким слід розуміти умисне надання хибних відомостей, подання даних або неповідомлення відомостей заявником або іншими зацікавленими сторонами кредитору або іншому суб'єкту іпотеки для отримання фінансування для покупки або страхування іпотечного кредиту. Визначено, що шахрайство у сфері іпотечного

кредитування – окрема кримінологічна група суспільно небезпечних діянь, які поділено на основні та супутні, а також за формою вини, суб'єктивним складом та специфікою злочинних технологій. Розгорнута кримінально-правова класифікація важлива для врахування в комплексі ознак усіх елементів кримінологічної характеристики злочинів.

3. Вивчений зарубіжний досвід США, Канади, Німеччини та інших держав показав, що гострота проблеми протидії іпотечному шахрайству залежить, з одного боку, від масштабів розвитку самої системи іпотечного кредитування, а з іншого – від того, наскільки ефективно організоване запобігання цьому явищу. У більшості країн на загальнодержавному рівні створено спеціалізовані організації щодо запобігання іпотечному шахрайству. Обґрунтовано необхідність перейняти позитивний зарубіжний досвід з питань обміну інформацією, який належним чином налаштований між усіма установами та організаціями, що здійснюють свою професійну діяльність у сфері іпотечного кредитування. До головних елементів системи колективної безпеки фінустанов в міжнародній практиці належать: поєднання зусиль кредитних компаній щодо протидії шахрайству; запровадження корпоративних стандартів кредитної справи; створення коаліцій служб безпеки кредиторів; централізація інформаційних ресурсів і банків даних.

4. Кримінологічна характеристика шахрайства у сфері кредитних операцій банків ґрунтується на аналізі різноманітної статистичної та аналітичної інформації про рівень, структуру, географію та динаміку злочинів цієї категорії. З'ясовано, що динаміка вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування в складі групи осіб з 2014 року мала тенденцію до зниження. Про це говорять наступні цифри: у 2014 р. в порівнянні з 2013 р. динаміка шахрайської злочинності становила (-15%), у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. – (- 31%), у 2016 р. в порівнянні з 2015 р. – (- 41%), а станом на I кв. 2017 р. усього було зареєстровано 68. Визначено, що помітна протягом останніх років позитивна тенденція до зменшення кількості виявлених шахрайств у вказаній сфері, учинених у складі групи, свідчить про високу латентність даної групи злочинів.

5. Детермінанти вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування розподілено на загальні, які опосередковано впливають на сферу іпотечного кредитування, та спеціальні (безпосереднього впливу). До головних соціально-економічних чинників, що впливають на рівень вчинення шахрайств у вказаній сфері, належать зниження рівня платоспроможності та зубожіння більшої частини населення, дисбаланс матеріальних потреб громадян та економічних можливостей для їх задоволення, поширення в соціумі ілюзії безкарності тощо. Серед нормативно-правових детермінантів найбільш позначається законодавча неврегульованість у питаннях взаємодії між правоохоронними органами та фінустановами, а також невинуватно м'яке покарання за певні корисливі злочини економічної спрямованості, в тому числі шахрайство, що унеможливорює ефективну боротьбу з ними, особливо на стадіях підготовки та замаху. До спеціальних детермінантів належать: з боку банківської системи - неефективна організація роботи банків з населенням; намагання отримати як

можна більше прибутку, що не дозволяє вивчати належним чином платоспроможність клієнтів; відсутність професійних навичок певної частини банківського персоналу; з боку правоохоронних органів – обмеженість засобів доступу до документообігу банків, що стримує можливості виявлення та документування вказаних злочинів.

6. Кримінологічний портрет особи, що займається вчиненням шахрайств у сфері іпотечного кредитування має наступні ознаки: вказані злочини вчиняють чоловіки (87,2%) віком від 30 до 45 років (72,5%) які мали вищу освіту (73,1%) та перебували у шлюбі, 83,2%. Більшість з них є громадянами України (83,1%), та 16,9% громадяни інших держав. За характером мотивації виокремлено корисливий, ігровий, дезадаптивний та прагнучий до самоствердження типи шахраїв. Переважна більшість шахрайств у сфері іпотечного кредитування вчиняється за участю (сприянням) працівників фінустанов. Злочинні групи за кількістю учасників є невеликими. Зазвичай до їх складу входять від двох до п'яти осіб. Кількість членів групи визначається залежно від потреби в розподілі ролей та способу вчинення злочину.

7. Розроблено систему заходів запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування. Обґрунтовано, що запобігання вчиненню шахрайств у вказаній сфері необхідно розглядати як багаторівневу систему державних та громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин та умов вказаної групи злочинів на загально соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Доведено, що заходи загально-соціального запобігання вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування мають стратегічне значення. Охарактеризовано віктимологічний напрямок запобігання злочинам, вчинюваним у сфері іпотечного кредитування. Визначено, що жертви іпотечного шахрайства не мають яскраво виражених віктимних характеристик, а тому профілактична робота стосовно них має полягати насамперед в інформуванні про застережні заходи, способи забезпечення власної віктимологічної безпеки.

8. Обґрунтовано, що заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері іпотечного кредитування різняться залежно від специфіки вчинюваних у розглядуваній сфері конкретних діянь (шахрайств, корупційних злочинів, ухилення від сплати податків). Сформульовано конкретні пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення законодавчих норм та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, а також підвищення результативності запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, зокрема запропоновано у проекті законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України» закріпити обов'язки банків повідомляти правоохоронні органи в разі виявлення ними ознак підготовки або вчинення кримінальних правопорушень, надавати доступ підрозділам НПУ до речей і документів, сприяти збиранню доказів, що стосуються розшуку коштів і майна, відшкодування завданих збитків; створення та ведення єдиного кредитного реєстру в структурі Національного банку України з метою покращення оцінки банками кредитного ризику та зниження частки вчинення шахрайств у цій сфері, а також розроблені методичні рекомендації щодо зменшення ризиків вчинення шахрайства у сфері іпотечного кредитування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Запорожець Р. А. Шахрайство у сфері іпотечного кредитування: поняття та види. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (84). С. 263–270.
2. Запорожець Р. А. Характеристика особи-злочинця, який учиняє шахрайство у сфері іпотечного кредитування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(102). С. 111–119.
3. Запорожець Р. А. Причини й умови вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 60–71.
4. Запорожець Р. А. Загальносоціальні заходи запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 321–325.
5. Запорожець Р. А. Состояние, структура и динамика мошенничеств в сфере ипотечного кредитования. *Право и закон* (Киргизская Республика). 2016. № 3 (5). С. 82–87.
6. Запорожець Р. А. Сучасний стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1(16). С. 144–147.
7. Запорожець Р. А. Аналіз іпотечних криз США: фінансово-правовий аспект. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. Ч. 2. С. 132–136.
8. Запорожець Р. А. Запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії*: зб. матеріалів круглого столу (Івано-Франківськ, 04 лют. 2016 р.). Івано-Франківськ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 155–156.
9. Запорожець Р. А. Деякі заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 60–61.
10. Запорожець Р. А. Шахрайство у сфері іпотечного кредитування. *Теоретико-прикладні проблеми юридично і науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 15 квіт. 2016 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 65–66.
11. Запорожець Р. А. Іпотечне кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку, присвяч. Дню науки та 95-річчю Національної академії внутрішніх справ*: тези підсумкової наук.-теорет. конф. (Київ, 22 квіт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 136–138.

12. Запорожець Р. А. Шахрайство у сфері житлового іпотечного кредитування. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 283–286.

13. Запорожець Р. А. Іпотечна криза в США та її вплив на економіку України. *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 21 квіт. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 149-152.

14. Запорожець Р. А. Вплив тіньової економіки на розвиток іпотечного кредитування. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 211–214.

АНОТАЦІЯ

Запорожець Р. А. Запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

У роботі на монографічному рівні розглянуто актуальні правові, теоретичні та практичні проблеми запобігання шахрайству, що вчиняється у сфері іпотечного кредитування, визначено поняття та запропоновано класифікацію цих злочинів, розроблено їх кримінально-правову та кримінологічну характеристику вчинення шахрайств у сфері іпотечного кредитування, яка ґрунтується на аналізі різноманітної статистичної та аналітичної інформації про рівень, структуру, географію та динаміку злочинів цієї категорії.

Автором у роботі окреслено проблеми та запропоновано напрями їх вирішення при виявленні та припиненні злочинної діяльності осіб та організованих злочинних угруповань, які готують та вчиняють злочини. Охарактеризовано зарубіжний досвід США, Канади, Німеччини та інших держав та запропоновано напрями його використання. Проаналізовано та надано рекомендації щодо заходів запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування. Означено, що заходи загально-соціального запобігання вчинення вказаних шахрайств мають стратегічне значення. Охарактеризовано віктимологічний напрямок запобігання злочинам, вчинюваним у сфері іпотечного кредитування.

Ключові слова: запобігання злочинам, шахрайство у сфері іпотечного кредитування, організовані злочинні угруповання, загально-соціальне запобігання, структура шахрайств, особа-шахрай.

АННОТАЦИЯ

Запорожец Р. А. Предотвращение мошенничества в сфере ипотечного кредитования. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

В работе на монографическом уровне рассмотрены актуальные правовые, теоретические и практические проблемы предотвращения мошенничества, совершаемого в сфере ипотечного кредитования, определены понятия и предложена классификация этих преступлений, разработана их уголовно-правовая и криминологическая характеристика совершение мошенничества в сфере ипотечного кредитования, основанной на анализе разнообразной статистической и аналитической информации об уровне, структуре, географии и динамики преступлений этой категории.

Определено, что детерминанты совершения мошенничеств в сфере ипотечного кредитования распределены как на общие, которые косвенно влияют на сферу ипотечного кредитования, и специальные (непосредственного воздействия). К главным социально-экономическим факторам, влияющих на уровень совершение мошенничества в указанной сфере, относятся снижение уровня платежеспособности и обнищание большей части населения, дисбаланс материальных потребностей граждан и экономических возможностей для их удовлетворения, распространение в социуме иллюзии безнаказанности и тому подобное. К специальным детерминантам относятся: со стороны банковской системы неэффективная организация работы банков с населением; попытки получить как можно больше прибыли, не позволяя должным образом платёжеспособность клиентов; отсутствие профессиональных навыков определённой части банковского персонала; со стороны правоохранительных органов МВД Украины – ограниченность средств доступа к документообороту банков, сдерживает возможности выявления и документирования указанных преступлений.

Автором в работе обозначены проблемы и предложены направления их решения при выявлении и пресечении преступной деятельности лиц и организованных преступных группировок, которые готовят и совершают преступления. Охарактеризованы зарубежный опыт США, Канады, Германии и других государств и предложены направления его использования. Проанализированы и даны рекомендации по мерам предупреждения совершения мошенничеств в сфере ипотечного кредитования. Отмечено, что мероприятия общего социального предотвращения совершения указанных мошенничеств имеют стратегическое значение. Охарактеризованы виктимологические направления предупреждения преступлений, совершаемых в сфере ипотечного кредитования.

Разработана система мер предупреждения совершения мошенничеств в сфере ипотечного кредитования. Обосновано, что предупреждения совершения

мошенничеств в указанной сфере необходимо рассматривать как многоуровневую систему государственных и общественных мер, направленных на устранение или нейтрализацию причин и условий указанной группы преступлений на обще социальном, специально-криминологической и индивидуальном уровнях. Доказано, что меры общесоциального предотвращения совершения мошенничеств в сфере ипотечного кредитования имеют стратегическое значение.

Сформулированы конкретные предложения и рекомендации, направленные на совершенствование законодательных норм и ведомственных (межведомственных) нормативно-правовых актов, а также повышение результативности предотвращения мошенничества в сфере ипотечного кредитования, в частности предложено в проекте законов Украины «О банках и банковской деятельности», «О Национальном банке Украина» закрепить обязанности банков сообщать в правоохранительные органы в случае выявления ими признаков подготовки или совершения уголовных преступлений, предоставлять доступ подразделениям НПУ к вещам и документам, способствовать сбору доказательств, касающихся розыска средств и имущества, возмещения причинённых убытков; создание и ведение единого кредитного реестра в структуре Национального банка Украины с целью улучшения оценки банками кредитного риска и снижение доли совершения мошенничества в этой сфере, а также разработаны методические рекомендации по уменьшению рисков совершения мошенничества в сфере ипотечного кредитования.

Ключевые слова: предотвращение преступлений, мошенничество в сфере ипотечного кредитования, организованные преступные группировка, общесоциальное предотвращения, структура мошенничеств, лицо-мошенник.

SUMMARY

Zaporozhets R. A. Prevention of fraud in the field of mortgage lending. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in Law by specialty 12.00.08 – «Criminal Law and Criminology; Criminally-executive law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The dissertation is the complex monographic research of the current legal, theoretical and practical problems of preventing fraud committed in the sphere of mortgage lending were considered, the concepts were defined and a classification of these crimes was proposed, and their criminal legal and criminological characteristics were developed for committing fraud in the sphere of mortgage lending based on the analysis of various statistical And analytical information on the level, structure, geography and dynamics of crimes of this category.

It is determined that the determinants of fraud in the sphere of mortgage lending are distributed as general, which indirectly affect the sphere of mortgage lending, and special (direct impact). The main socio-economic factors affecting the

level of fraud in this area include a decrease in the level of payment ability and impoverishment of a large part of the population, an imbalance of the material needs of citizens and economic opportunities for satisfying them, the dissemination in society of the illusion of impunity and the like.

The author identifies the problems in the work and suggests the directions for their solution in identifying and suppressing the criminal activities of individuals and organized criminal groups that prepare and commit crimes. The foreign experience of the USA, Canada, Germany and other countries is characterized and directions for its use are suggested. Analyzed and given recommendations on measures to prevent the commission of fraud in the field of mortgage lending. It was noted that measures to prevent the committing of these frauds are of strategic importance. The victimological direction of the prevention of the crimes made in sphere of hypothecary crediting is characterized.

Keywords: crime prevention, fraud in the sphere of mortgage lending, organized criminal groupings, general social prevention, fraud structure, fraudulent person.